

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

30.11.2020

с.Старое Дрожжаное

КАРАР

№ 657

2021 - 2023 елларга Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының экологик куркынычсызлыгын тәэмин итү Муниципаль программасын раслау турында

Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Башкарма комитетының 2015 елның 17 ноябрәдәге 453 номерлы карары нигезендә, Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының муниципаль программаларын гамәлгә ашыру һәм нәтижелелеген бәяләү һәм Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының муниципаль программаларын эшләү һәм тормышка ашыру буенча методик рекомендацияләр һәм Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Башкарма комитеты **КАРАР БИРӘ**:

1. 2021 - 2023 елларга Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының экологик куркынычсызлыгын тәэмин итү Муниципаль программасын расларга.
2. Әлеге карарны Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат порталында бастырып чыгарырга.

Башкарма комитет җитәкчесе

Д. Ә. Сатдинов

Татарстан Республикасы
 Чүпрәле муниципаль районы
 Башкарма комитеты
 2020 елның « 30 » 11.2020 657
 номерлы карары белән расланган

2021 - 2023 елларга Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының экологик куркынычсызлыгын тәмин итү муниципаль программасы паспорты.

Программаның исеме	2021-2023 елларга Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының экологик куркынычсызлыгын тәмин итү муниципаль программасы
Программаны эшләү турында төп карар кабул итү	РФ Конституциясе, ТР Конституциясе, РФ Президенты Указлары, ТР Президенты Указлары, «эйләнә-тирә мохитне саклау турында», «Атмосфера һавасын саклау турында», «экологик экспертиза турында», «аеруча саклаулы табигать территорияләре турында», «житештерү һәм куллану калдыклары турында», «хайваннар дөньясы турында», РФ Су кодексы, РФ Урман кодексы, «административ хокук бозулар турында» ТР кодексы, ТР Экология Кодексы.
Муниципаль заказчы - программаның координаторы	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы башкарма комитеты
Программаны эшләүче	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Башкарма комитетының төзелеш һәм торақ-коммуналь комплексы бүлеге
Максат һәм бурычлар	Программаның максаты булып эйләнә-тирәлекнең сыйфатын тәмин итүнең төп юнәлешләрен, табигый системаларның һәм жәмгыять мәнфәгатьләренең техноген йогынтылар һәм Тискәре табигый факторлар нәтижәсендә барлыкка килгән куркынычлардан саклануын билгеләү тора. Программаның бурычлары 1.Эйләнә-тирәлекнең сыйфатын яхшырту өлкәсендә: - атмосфера һавасының һәм өслек суларының сыйфатын яхшырту; - эйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты күрсәткечләрен (атмосфера һавасына пычраткыч матдәләр чыгару күләмнәре, су объектларына пычранган юынты суларны агызу, калдыкларны урнаштыру) гамәлдәге субъектлар тарафыннан норматив дәрәжәгә кадәр киметү; - хужалык эшчәнлеге нәтижәсендә тискәре нәтижеләрне

	<p>булдырмау, ерак, уртак, турыдан-туры, глобаль экологик нәтижеләрне исәпкә алу;</p> <ul style="list-style-type: none"> - экологик куркыныч объектларны муниципаль берәмлектән читкә чыгару; - техноген катастрофалар һәм аварияләр барлыкка килү куркынычының минималь мөмкин булган дәрәжәсен тәмин итү; - хайваннарның һәм үсемлекләрнең зарарлы төрләрән инвазияләү хисабына табигый тирәлекнең биологик пычрануы өчен киртәләр булдыру. <p>2. Яшәү тирәлегә факторларының тискәре йогынтысына дучар ителгән Халыкның сәламәтлеген саклау өлкәсендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> - яшәү тирәлегә факторларының, беренче чиратта химик пычрануының халык сәламәтлегенә зарарлы йогынты ясау куркынычын киметү һәм булдырмау; - шәһәр һәм район халкын сыйфатлы эчәр су белән тәмин итү; - халыкны сәламәтләндерү һәм ял иттерүне оештыру өчен экологик яктан чиста табигый территорияләргә куллануны киңәйтү. <p>3. Табигый ресурслардан рациональ файдалану өлкәсендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> - гамәлдәге минераль чимал комплексын саклап калу һәм үстерү, табигый ресурсларны куллануның тулылыгын, аларны комплекслы эшкәртүне тәмин итү; - бозылган жирләрне рекультивацияләү, пычранган территорияләргә реабилитацияләү; - энергия-ресурсларны сак тоту һәм аз калдыклар технологияләрен гамәлгә кертү, житештерү һәм куллану калдыкларын житештерүгә жәлеп итү, аларны эшкәртүне оештыру; - жир, су, урман ресурсларыннан файдалануның экологик нигезләнгән методларын да кертеп, комплекслы табигатьтән файдалануны гамәлгә кертү; - туфрактарны су басудан, жиңгерелүдән, пычратудан саклау, туфрактарның сыйфатын һәм продуктлылыгын арттыру. <p>4. Табигый комплексларын торгызу һәм биологик төрлелекне саклау өлкәсендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> - табигый комплексларны саклау һәм торгызу, шул исәптән урманнарны яңадан торгызу һәм үсемлекләр һәм хайваннар дөньясының биологик төрлелеген саклау һәм торгызу.; - аеруча саклаулы табигый территорияләргә майданын киңәйтү һәм аларны рекреацион зоналар сыйфатында куллану; - административ жайга салуның, дәүләт экология һәм
--	--

	<p>санитария - эпидемиологик контроленең нәтижелелеген арттыру;</p> <p>- хужалык итүче субъектларның табигать - саклау эшчәнлеген стимуллаштыруга юнәлтелгән экологик куркынычсызлыкны икътисадый жайга салу методларын үстерү, табигатьне саклау чараларын финанслау күләмнәрен арттыру;</p> <p>- өзлексез экологик белем бирү системасын үстерү, халыкның экологик культурасын, әйләнә - тирә мохитнең сыйфатын тәмин итү өлкәсендә гражданлык үзаңын һәм активлығын арттыру, белем дәрәжәсен күтәрү, житәкчеләр һәм белгеч-экологларны профессиональ әзерләү.</p> <p>Куелган бурычларны үтәү комплекслы рәвештә, приоритетларны билгеләү белән бәйле һәм этаплап башкарылырга тиеш</p>
Программаны гамәлгә ашыру сроклары һәм этаплары	Программа 2021 - 2023 елларга исәпләнгән
Программаны финанслау күләмнәре һәм чыганакалары	<p>Татарстан Республикасы, Чүпрәле муниципаль районы акчалары, әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясаган өчен түләү, табигатьтән файдаланучылар акчалары, бюджеттан тыш чаралар.</p> <p>Финанслауның гомуми күләме: 500,405 млн. сум, шул исәптән:</p> <p>Татарстан Республикасы бюджеты-470,450 млн. сум;</p> <p>Чүпрәле муниципаль районының бюджеты-1,305 млн сум;</p> <p>Бюджеттан тыш чаралар-28,650 млн. сум шул исәптән еллар буенча:</p> <p>ТР бюджеты: 2021 ел-69,570 млн. сум, 2022 ел – 200,200 млн. сум, 2023 ел – 200,680 млн. сум</p> <p>Чүпрәле муниципаль районы бюджеты:</p> <p>2021 ел – 0,435 млн. сум 2022 ел – 0,435 млн. сум 2023 ел – 0,435 млн. сум</p> <p>бюджеттан тыш акчалар:</p> <p>2021 ел-10,250 млн. сум, 2022 ел – 7,450 млн. сум, 2023 ел – 10,950 млн. сум</p>
Программаны гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижеләре	<p>Табигать ресурсларын саклау һәм табигый байлыкларны баланслы үстерү, табигый ресурслардан рациональ һәм тулы файдалануны тәмин итү; бозылган жирләрне рекультивацияләү, пычранган территорияләрне реабилитацияләү; энергия – ресурс саклаучы һәм аз</p>

	<p>калдыкы технологияларне киң кертү; житештерү һәм куллану калдыкларын житештерүгә жәлеп итү, аларны эшкәртүне оештыру; жир, су, урман ресурсларыннан файдалануның экологик нигезләнгән алымнарын да кертәп, комплекслы файдалану кертү; су объектларын саклау, су объектларыннан тотрыклы файдалануны тәэмин итү, жир асты чыганакларының халыкны эчә торган су белән тәэмин итүгә керткән өлешен арттыру; туфракны су һәм биологик төрлелекне саклау, шул исәптән Чүпрәле муниципаль районы территориясенә урманлыгын арттыру, табигый комплексларны һәм үсемлекләр һәм хайваннар дөньясының биологик төрлелеген саклау һәм торгызу.</p>
<p>Программаның үтәлешен контрольдә тотуны оештыру системасы</p>	<p>Программа чараларының үтәлешен Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Башкарма комитеты (алга таба – Чүпрәле МР Башкарма комитеты) контрольдә тотта.</p>

Проблемага характеристика

Экологик иминлек, милли куркынычсызлыкның состав өлеше буларак, жәмгыятьнең тотрыклы үсешенә мәжбүри шарты булып тора һәм әйләнә-тирә мохитнең таләп ителә торган сыйфатын саклауның нигезе булып тора. Татарстан Республикасының экологик куркынычсызлыгын тәмин итү куркынычсызлык торышына һәм дәрәжәсенә, аның теге яки бу экологик хәл килеп чыккан аерым төбәкләренә, халык хужалыгының барлык тармакларында экологик куркынычсызлыкка бәйле.

Региональ дәрәжәдә экологик куркынычсызлыкны тәмин итү Нәтижәле экологик сәясәт үткәрүне, табигый ресурсларны баланслы һәм рациональ куллануны, әйләнә-тирәлекнең торышын даими контрольдә тотуны, региональ экологик нормативларны эшләүне, территорияне оештыруны һәм төзүне, экологик куркынычсыз технологияләр һәм предприятиеләрдә экологик менеджмент системаларын кертүне күздә тоту.

Чүпрәле муниципаль районының экологик иминлеге программасы 2021 - 2023 елларда районда табигатьне саклау эшчәнлеген алып баруның стратегик максатларын, бурычларын һәм принципларын билгели, социаль-иқтисади үсеш бурычларын баланслы хәл итүгә, халыкның хәзерге һәм киләчәк буыннары ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен әйләнә-тирә мохитнең һәм табигый - ресурс потенциалының уңай торышын тәмин итүгә юнәлдерелгән.

Соңгы елларда районда әйләнә-тирә мохитнең таләп ителә торган сыйфатына тулысынча ирешергә, табигый ресурсларны саклауны тәмин итәргә, аларны рациональ файдалануга һәм яңадан житештерүгә ирешергә мөмкинлек бирми торган берничә житди проблемалар тупланган:

- автотранспорт чыгарулары белән атмосфера һавасының пычрану дәрәжәсе югары;

- үзәкләштерелгән су белән тәмин итү системасы буенча халыкка бирелә торган эчәргә яраклы суның химик сыйфаты һәм пычрануы;

- жир өсте су объектларын ташландыклар һәм транспорт һәм коммуналь хужалык предприятиеләре чыгарып ташлаулар белән пычрату;

- пычраткыч матдәләрне автотранспорттан озак вакытка чыгарып ташлау нәтижәсендә туфракның пычрануы;

- әйләнә-тирә табигать мохитен көнкүреш калдыкларын неорганик саклаудан пычратуның экологик куркынычы;

- коммуналь хужалык предприятиеләре ташламалары белән атмосфера һавасын пычрату;

- сәнәгать предприятиеләрендә объектларның экологик куркынычы, экологик аварияләр һәм һәлакәтләр мөмкинлеге.

Һаваның, су объектларының пычрану дәрәжәсе билгеләнгән нормативлардан шактый артып китә, туфраклар пычрана, бушана, бетә һәм деградацияләнә, житештерү һәм куллану калдыклары күләме арта, антропоген йөкләнешләр аркасында табигый ландшафтлар үзгәрә, хайваннарның һәм үсемлекләрнең биологик төрлелеген саклау проблемасы кискенләшә.

Атмосфера һавасы. Автомобиль транспорты саны арту, тиешле заманча юл-транспорт инфраструктурасы үсешеннән калышып, атмосфера һавасына

пычраткыч матдэлэр чыгаруның интенсив артуына бэйле. Соңгы 10 елда автотранспорт чараларының тотрыклы үсеше һава бассейнында пычраткыч матдэлэр: азот оксидлары, углерод оксидлары, формальдегид, бензапирен һ. Б. лар концентрациясе югары булу сәбәпләре булып тора.

Су ресурслары. Жәмгыять тормышында аның социаль, экологик һәм икътисадый иминлеген билгели торган мөһим урын булып тора. Елга бассейнарында экосистемаларны деформацияләү һәм жимерү су объектларын пычратуға һәм су экосистемаларының структур – функциональ оешмасын үзгәртүгә, ә урманнарны агынты режимының үзгәрүенә һәм насосларның эрозия һәм агынтысы артуына, кече елгаларның кушылуына китерә. Су объектларының саклау зоналарында жирдән файдалану һәм агынтыларны тоткарлау чаралары, буалар ясау юлы белән, сулыклар пычрануға китерә. Төп су чыганакаларында суның сыйфаты канәгатьләнмәслек булып кала, бу исә су чистарту һәм су эзерләү, шулай ук гадәттән тыш хәлләр вакытында халыкны сакланган жир асты чыганакаларынан резерв су белән тәмин итүнең алдынгы технологияләрен кертү бурычын актуальләштерә.

Өске су объектларының гидрохимик торышын үзгәртүнең тискәре факторларының берсе - аларны агынты һәм яңгыр сулары белән турыдан-туры пычрату. Су объектларын пычратуға торак – коммуналь хужалык предприятиеләре зур өлеш кертә.

Өске су объектларына йогынты ясауның башка тискәре факторы-гидротехник корылмаларның канәгатьләнмәслек торышы, алар югары куркыныч объектлары булырга мөмкин һәм торак пунктларның һәм житештерү объектларының су басу һәм су басу куркынычы тудырырга мөмкин.

Туфраклар, жир ресурслары. Хужалык эшчәнлегә бозылган жирләр майданнарын арттыруға, туфракның уңдырышлылыгын һәм продуктлылыгын югалтуға, эрозия процессларының масса күләм үсешенә китерде. Туфракларның агрофизик үзенчәлекләренә житди антропоген бэйле үзгәрешләрнең берсе-сөрүлек жирләренә ГУМУС горизонтын һәм туфракларда гумусны киметү.

Соңгы елларда сөрүлек һәм сөрүлек катламнары туплана, бу ашламаларның, пестицидларның, агу химикатларының шактый өлешен елга челтәренә чыгарырга ярдәм итә. Моңа шулай ук су эрозиясе дә ярдәм итә. Туфраклар жимерелүнең иң ачык күренешләреннән берсе-чокыр барлыкка килү. Урман территорияләрен интенсив үзләштерү урман массивларын фрагментацияләүгә, тамыр ылыслы һәм киң яфраклы формацияләрне икенчел вак яфраклы һәм деградацияләнгән көтүлек болыннары вариантлары белән алыштыруға китерде.

Игенчелек тармагын ресурс һәм энергия саклау системасына күчерү авыл хужалыгы житештерү өлкәсендә үсемлекләрне саклау өчен химик чаралар куллануны арттыру ихтыяжына бэйле. Хәзерге вакытта практик кулланылыш туфракка кертелүнең түбән дозалары булган препаратларның заманча формаларын табуга карамастан, әйләнә-тирә мохит объектларын пестицид пычрату проблемасы актуаль булып кала бирә.

Житештерү һәм куллану калдыклары. Әйләнә-тирә мохиткә һәм халыкка тискәре йогынты ясауның житди факторы булып тора, ләкин шул ук вакытта икенчел матди һәм энергетика ресурслары чыганагы да. Калдыклар барлыкка

килү күләмнәрен ел саен арттыру, матди һәм энергетика ресурсларын алу максатларында аларны эшкәртүне һәм утильләштерүне оештыру буенча нәтижәле чаралар күрүне таләп итә. Шуңа бәйле рәвештә республика өчен калдыклар, терлекчелек калдыкларын селектив жыюны оештыру, биологик, медицина калдыкларын зарарсызландыру мәсьәләсе актуаль булып тора.

Терлекчелеккә бәйле үзенчәлекле проблема булып үлгән хайваннарны утильләштерү зарур. Бу мәсьәлә авыл хужалыгы хайваннарының һәм кошларның, шул исәптән кеше сәламәтлеге, йогышлар, районның санитар – эпидемиологик иминлеген тәмин итү өчен куркыныч кошларның барлыкка килү һәм популярлаштыруда актуаль.

Шулай ук Иске Чүпрәле, Алешкин-Саплыкск, Яңа ильмовка, Шлангов авыл жирлекләре территорияләрендә жир асты зоналары мәсьәләсе дә кискен тора.

Программа чаралары исемлеге

Бурычларны хәл итү юлларын төгәлләштерү, шулай ук гамәлдәге законнарда каралган муниципаль органнар вәкаләтләре нигезендә әлеге программага түбәндәге бүлекләр кертелгән;

1. Нава бассейнын саклау.
2. Су ресурсларын саклау.
3. Каты көнкүреш калдыкларын утильләштерү.
4. Жирлекләргә яшелләндерү, шәһәр урманнарын куллану һәм саклау.
5. Биологик төрлелекне саклау.
6. Жир ресурсларын саклау.
7. Экологик тәрбия, белем бирү һәм агарту.

Программаны ресурслар белән тәмин итү

Программа чараларын финанслау Татарстан Республикасы, Чүпрәле муниципаль районы бюджетлары, әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясаган өчен түләү, табигатьтән файдаланучылар, бюджеттан тыш чаралар хисабына башкарылачак.

Программаны финанслауның гомуми күләме 506,405 млн. сум тәшкил итә.

Программаны гамәлгә ашыру механизмы.

Программаны тормышка ашыруның төп принцибы булып, әйләнә-тирәлекнең сыйфатын, табигый системаларның тотрыклылыгын һәм экологик балансны киметмичә, районның икътисади житештерү потенциалын үстерү һәм үстерү тора.

Табигатьне саклау чараларын финанслау күләмнәрен арттыру:

- әйләнә-тирә мохитнең сыйфатын тотрыклы үстерү һәм куркынычсыз яшәү тирәлеген тәмин итү, шул исәптән атмосфера һавасының, өслек һәм жир асты суларының сыйфатын яхшырту, атмосфера һавасына пычраткыч матдәләр, су объектларына пычранган юынты суларны агызуны киметү, хужалык эшчәнлеге калдыкларын норматив дәрәжәгә кадәр урнаштыру исәбенә атмосфера һавасының, өслек һәм жир асты суларының сыйфатын яхшырту;

- хужалык эшчэнлегенен яна объектларын гамәлгә кертүгә юл куймау, һава һәм су бассейннарына йогынтының иң чик мөмкин нормативларын арттырып;
- хужалык эшчэнлегенен тискәре нәтижеләрен булдырмау, ерак, гомуми, читләтеп, глобаль, экологик нәтижеләрен исәпкә алу.

Программаның нәтижелелеген бәяләү.

Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының экологик иминлеген тәмин итүгә юнәлдерелгән әлеге программаның төп юнәлешләрен һәм чараларын нәтижелә гамәлгә ашыру түбәндәге нәтижеләрен алырга мөмкинлек бирәчәк:

- атмосфера һавасына пычраткыч матдәләр чыгаруны киметү;
- су объектларына пычраткыч матдәләр агызып чыгуны киметү;
- житештерү һәм куллану калдыклары белән эш иткәндә экологик куркынычсызлыкны тәмин итү;
- жирлекләрдә кешенең яшәү тирәлеген оптимальләштерү;
- биологик төреклекне саклап калу;
- жир ресурсларын саклау һәм рациональ файдалану;
- дәүләт хакимияте органнары белән табигатьтән файдаланучылар арасында үзара хезмәттәшлекнең нәтижелелеген арттыру.

№ т/б	Чаралар	Башкаруучы	Сроклар	Эшлэрнен баясе(млн. сум.)			Финанслау чыганагы	Көтөлө торган нәтижә:	
				2021	2022	2023			
Оештыру эшлэре									
1.	«Торак пунктлар территорияләрен чистарту буенча санитар-экологик ике айлык үткөрү турында» күрсәтмәсе	Чүпрәле МР башкарма комитеты	2021-2023 (ел саен)	-	-	-	Таләп ителми	Канәгатьләнەرлек санитар - экологик торышны тээмин итү	
2.	«Чиста урманнар» табигатьне саклау акциясе турында боерык эзерләү	Чүпрәле МР башкарма комитеты	2021-2023(ел саен)	-	-	-	Таләп ителми	Чүпрәле районы урманнарында унай санитар-экологик хәл булдыру	
3.	Муниципаль районда табигатьтән файдалану һәм санитар – эпидемиологик иминлек буенча эшне оештыру	Чүпрәле МР башкарма комитеты	2021-2023(ел саен)	-	-	-	Таләп ителми	Чиста торак пунктлар, шөһәр. Санкцияләнмәгән чүшлекләрне бетерү.	
2. Техноген йөкләнешне киметү буенча табигатьне саклау чараларын тормышка ашыру чаралары									
2.1. Атмосфера һавасын савыктыру һәм саклау буенча чаралар.									
2.1.1.	«ЕВРО-4» һәм «ЕВРО-5» ташламалары елына уртача 2 шәр машина ташланган автомобильләргә мораль искөргән һәм физик яктан искөргән машиналарны алыштыру.	"Перспектива" МУП; "Прогресс" МУП; "Фламинго" ЖЧЖ; ДРСУ «Чүпрәле»; «П.В.Дементьев ис. агрофирма» ЖЧЖ; «Ак Барс-Чүпрәле» ЖЧЖ; "Чыңлы" ЖЧЖ; «Эталон-Агро» ЖЧЖ; "Низамов А. А." КФХ; "Бикчуров Р. А." КФХ; "Мөхмүтов И. Ф." КФХ	2021-2023	1,0 0,5 0,5 -	1,0 - - 1,0	1,0 0,5 0,5 0,5 1,0 1,0 1,0 0,5 0,5 - 0,5 -	1,0 0,5 0,5 1,0 1,0 1,0 0,5 0,5 0,5 0,5 0,5 0,5	Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары Уз акчалары	Атмосфера һавасынын торышын яхшыртуу, атмосфера һавасына чыгаруларны киметү-ел саен 0,2 тонна
2.1.2.	Районда «ЕВРО – 4» классынан да ким булмаган мотор ягулыгын гамәлгә ашыру чараларын күрү, шулай ук гамәлгә ашырыла торган мотор ягулыгының ягулык салу станцияләренең сыйфатын нәтижәле	"ТАИФ-НК" АЖ Чүпрәле МР башкарма комитеты	2021-2023	- -	0,5 -	0,5 -	0,5 -	Уз акчалары Уз акчалары	

№ т/б	Чаралар	Башкаручы	Сроклар	Эшләрнен бәясе(млн. сум.)			Финанслау чыганагы	Көтелә торган нәтижә:
				2021	2022	2023		
2.1.3.	контрольде тотуны тәэмин итү Социаль-конкреш учреждениеләрендә казаннарны реконструкцияләү һәм алыштыру: Олы Аксу урта мәктәбе һәм Олы Аксу мәдәният йорты Иске Чүпрәле урта мәктәбе Район мәдәният йорты Олы Чынлы авыл мәдәният йорты Мочәләй башлангыч мәктәбе-ДС	Чүпрәле МР башкарма комитеты; "Прогресс" МУП; Магариф бүлеге; Мәдәният бүлеге;	2021-2023	1,3 - - -	- 0,65 0,65 -	- - 0,65 0,65	ТР бюджетты, бюджеттан тыш акчалар	Газ буенча Экономика КПД-15% ка артачак, ташлаулар 0,015 тоннага кимиячәк
2.1.4.	Гамәлдәге жылылык белән тәэмин итү объектларын ремонтлау һәм техник яктан тәэмин итү		2021-2023	0,1	0,1	0,1	бюджеттан тыш акчалар	
2.2. Су объектларынан рациональ файдалану һәм аларны саклау буенча чаралар								
2.2.1. Халыкны чиста су белән тәэмин итү буенча чаралар.								
2.2.1.1	Чиммәләр каптажларын ресмиләштерү	Чүпрәле МР башкарма комитеты; "Прогресс" МУП; Чүпрәле МР авыл жирлекләре	2022	0,4	-	-	Бюджеттан тыш акчалар	
2.2.1.2	Яна Борындык авыл жирлеге территориясендә урнашкан скважиналарны лицензияләү	Чүпрәле МР башкарма комитеты; "Прогресс" МУП; Яна Борындык авыл жирлеге Чүпрәле МР	2021-2022	0,5	0,5	-	Бюджеттан тыш акчалар	
2.2.2. Су, канализация челтәрләрен һәм корылмаларны кинәйтү, реконструкцияләү һәм төзү								
2.2.2.1	"Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының Шланга т. п. да сууткәргеч челтәрләр төзү" проект-смета документациясен эшләү	Чүпрәле МР башкарма комитеты; Чүпрәле МР Шланга авыл жирлеге	2021	1,3	-	-	Бюджеттан тыш акчалар	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.2	Проект-смета документларын эшләү; "Су үткәргечнен әйләнеше Чуаш Бизнесе-Иске Кәкерле сулыгы белән Татар Бизнесе - Каракигә	Чүпрәле МР башкарма комитеты; Чүпрәле МР Марс авыл жирлеге	2021	0,4	-	-	Бюджеттан тыш акчалар	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү

№ т/б	Чаралар	Башкаручы	Сроклар	Эшләрнең бәясе(млн. сум.)			Финанслау чыганагы	Көтелә торган нәтижә:
				2021	2022	2023		
	чишмәсә"							
2.2.2.3	"Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының Татар Шатрашаны авылында су белән тәэмин итү чөлтәрләрен төзү" проект-смета документациясен эшләү	ГКУ "ТР ГУИС"; Чүпрәле МР Башкарма Комитеты; Чүпрәле МР Түбән Чөке авыл жирлегә	2021	0,81	-	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.4	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының Иске Шәймөрсә т. п., Чуаш Шәймөрсә т. п. суүткәргеч чөлтәрләр төзү	ГКУ "ТР ГУИС"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР Иске Шәймөрсә авыл жирлегә	2021-2022	8,71	38,66	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.5	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының Хорновар-Шигали, Түбән Урманасты-Шигали һәм Яна Шигали торак пунктларында суүткәргеч чөлтәрләр төзү	ГКУ "ТР ГУИС"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР Звезда авыл жирлегә	2021	13,1	-	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.6	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Чуаш Чүпрәлесә авыл жирлегенә Хайбулдино авылында су белән тәэмин итү чөлтәрләрен төзү	ГКУ "ТР ГУИС"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чув.-Чүпрәле муниципаль районы Чүпрәле авыл жирлегә	2021	4,63	-	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.7	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының Иске Элмәле торак пунктында суүткәргеч чөлтәрләр төзү	ГКУ "ТР ГУИС"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР Иске Чүпрәле авыл жирлегә	2021-2022	26,0	11,34	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.8	Чүпрәле муниципаль районының Алешкин-Саплык авылынан Иске Чүпрәле авылына кадар суүткәргеч төзү	ГКУ "ТР ГУИС"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР Иске Чүпрәле авыл жирлегә	2021	12,12	-	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.9	Капгажны кеньяк-көнбатыш	ГКУ "ТР ГУИС";	2021	3,00	-	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы

№ т/б	Чаралар	Башкаручы	Сроклар	Эшләрнең бәясе(млн. сум.)			Финанслау чыганагы	Котелә торган нәтижә:
				2021	2022	2023		
	өлешендә кинәйтү һәм Иске Чүпрәле авылында гамәлдәге су белән тәэмин итү чөптәренә тогаштыру өчен су асты сууткәргечләре төзү	Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР Иске Чүпрәле авыл жирлегә						эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.10	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының Уби, кече Уби, Яңа Уби, Иске Уби, Татар Уби авылларында сууткәргеч чөптәрен төзү	ГКУ "ТР ГУИС РТ"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР: Уби авыл жирлегә Чүпрәле МР	2022-2023	-	50,0	47,0	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.11	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының Шланга торак пунктында сууткәргеч чөптәрен төзү	ГКУ "ТР ГУИС РТ"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР Шылангы авыл жирлегә	2023	-	-	52,5	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.12	Су үткәргечнең әйләнеше Чуаш Бизнесе - Иске Көкерле су үткәргече белән Татар Бизнесе - Каракигә чешмәсе	ГКУ "ТР ГУИС"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Чүпрәле МР Марс авыл жирлегә	2023	-	3,0	-	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.13	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Татар Шатрашаны авылында су белән тәэмин итү чөптәрен төзү	ГКУ "ТР ГУИС "; Чүпрәле МР Башкарма Комитеты; Чүпрәле МР Түбән Чөке авыл жирлегә	2022-2023	-	11,0	10,0	ТР бюджеты	Халыкны сыйфатлы эчәр су белән тәэмин итү
2.2.2.14	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районында Иске Чүпрәле авылында канализация чөптәренә төзелеше	ГКУ "ТР ГУИС РТ"; Чүпрәле МР Башкарма комитеты; Иске Чүпрәле авыл жирлегә Чүпрәле МР Башкарма комитеты	2022-2023	-	50,0	58,12	ТР бюджеты	Иске Чүпрәле авылын үзекләштерелгән канализация системасы белән тәэмин итү
2.2.2.15	Гамәлдәге канализация чөптәрен һәм биологик чистарту корылмасын ремонтлау	"Прогресс" МУП; Чүпрәле МР башкарма комитеты; Чүпрәле МР Иске Чүпрәле авыл жирлегә	2021-2023	0,15	0,15	0,15	Бюджеттан тыш акчалар	

№ п/б	Чаралар	Башкаруучу	Сроклар	Эшлөрнөн баясе(млн. сум.)			Финанслау чыганагы	Көтөлө торган нәтижә:
				2021	2022	2023		
2.2.3. Эрозиягә каршы чаралар, сулыкларны савыктыру һәм төзекләндерү, ландшафтларны торгызу								
2.2.3.1	«Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Иске Дуван авылы янындагы зират тирәсендә эрозиягә каршы чаралар» проект-смета документациясен эшләү	Чүпрәле МР ның Аleshкин-Саплык авыл жирлегенә	2021	0,63	-	-	Бюджеттан тыш акчалар	
2.2.3.2	«Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Иске Дуван авылы янында урнашкан буаның гидротехник корылмасы буенча капитал ремонтны» проект-смета документациясен эшләү	Чүпрәле МР ның Аleshкин-Саплык авыл жирлегенә	2021	0,57	-	-	Бюджеттан тыш акчалар	
2.2.3.3	Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Иске Чүпрәле авылында Кече Чынлы елгасының уң кушылыгында, Узәк урамы буенча, ярларны ныгыту эшләре	Чүпрәле МР башкарма комитеты; Чүпрәле МР Иске Чүпрәле авыл жирлегенә; ТР Экология министрлыгы	2022-2023	-	35,0	31,86	ТР бюджеты	
2.3 жир ресурстарын, үсемлекләр доньясын рациональ файдалану һәм саклау чаралары								
2.3.1. Житештерү һәм куллану калдыкларын утильләштерү, туулау, күмү								
2.3.1.1	Контейнер мөйданчыклары төзү	Чүпрәле МР башкарма комитеты; Чүпрәле МР авыл жирлекләренә; "Фламинго" ЖЧЖ	2021-2023	0,211	0,211	0,211	МО бюджеты	Торак пунктлар территорияләренә пычрануын булдырмау
2.3.1.2	Каты көнкуреш калдыклары контейнерлары сатып алу	Чүпрәле МР башкарма комитеты; Чүпрәле МР авыл жирлекләренә; "Фламинго" ЖЧЖ	2021-2023	0,224	0,224	0,224	МО бюджеты	Торак пунктлар территорияләренә пычрануын булдырмау
2.3.1.3	Чүп чыгару өчен махсус техника сатып алу	"Фламинго" ЖЧЖ	2023	-	-	1,5	Бюджеттан тыш акчалар	
2.3.2. Жир ресурстарыннан рациональ файдалану һәм саклау								
2.3.2.1	Кыргый карьерларны рекультивацияләү		2021-2023	0,1	0,1	0,1	Бюджеттан тыш акчалар	Жирләрнең продуктивлыгын һәм хужалык кыйммәтен

№ т/б	Чаралар	Башкаруучы	Сроклар	Эшлэрнең бәясе(млн. сум.)			Финанслау чыганагы	Котелә торган нәтижә:
				2021	2022	2023		
2.3.3 яшел төзелеш һәм үсемлекләр дөньясын саклау								
2.3.3.4	Уңайсыз жирләрдә (ком, чокырлар, балкалар һ. б.) саклагыч урман утыртмалары булдыру.	"Буалес" ГБУ	2021-2023	1,0	1,0	1,0	Бюджеттан тыш акчалар	Су-жил эрозиясен булдырмау, туфракның ундырышлылыгын арттыру
2.3.3.5	Урман фондын чистарту	Район предприятиеләре һәм оешмалары, Чүпрәле МР авыл жирлекләре	2021-2023	0,1	0,1	0,1	Бюджеттан тыш акчалар	Урман массивларынын тиешле торышын тәэмин итү
2.4 халыкны савыктыруга юнәлдерелгән чаралар								
2.4.1	Чүпрәле муниципаль районында фәнни потенциалны жәлеп итеп, халыкның сәламәтлеген өйрәнү	«Чүпрәле РҮХ» ДАСУ(ГАУЗ)	2021-2023					Авыруларның торышы турында мәгълүмат
2.4.2	Чүпрәле МР халкын сәламәтләнדרү буенча ярдәмче программаларны эшләү һәм тормышка ашыру	«Чүпрәле РҮХ» ДАСУ(ГАУЗ)	2021-2023					Халыкның сәламәтлеген саклау
2.4.1 Халыкка экологик тәрбия бирү, белем бирү һәм агарту								
2.4.1.1	Балалар һәм яшьләргә өзлексез экологик тәрбия бирү, белем бирү һәм агарту буенча ярдәмче программаларны эшләү һәм тормышка ашыру, конкурслар үткөрү: - парклар маршы, - беренче төс, - уылдык чачу	Чүпрәле МР мөгариф бүлгеге	2021-2023					Өзлексез экологик белем бирү системасын үстерү, балаларның һәм яшьләрнең гражданлык үзәңи дәрәжәсен һәм экологик култуурасынын активлыгын арттыру
2.4.1.2	Мәктәп укучылары өчен махсулаштырылган экологик лагерьлар һәм экологик сменалар, жәйге сәламәтләнדרү	Чүпрәле МР мөгариф бүлгеге	2021-2023					Турыдан-туры табигать белән аралашу, алынган белемнәрне тирәнәйтү

№ т/б	Чаралар	Башкаручы	Сроклар	Эшләрнең бәясе(млн. сум.)			Финанслау чыганагы	Көтелә торган нәтижә:
				2021	2022	2023		
	лагерьларында отрядлар оештыру							һәм аларны практикада куллану
2.4.1.3	«Туган Як» район газетасы, Интернет челтәре аша халыкны вакытлы мөгълүмати-хокукий яктан агарту эшен оештыру	Чүпрәле МР башкарма комитеты «Туган як» газетасы редакциясе	2021-2023					Халыкка мөгълүмат биру
Нәтижәдә:				80,255	208,085	212,065		